

Neden "Sosyalizm"¹?²

Albert Einstein

Çevirenler:

İhsan Kamalak

Yrd. Doç. Dr.
Mersin Üniversitesi
E-posta: ihsanmersin33@yahoo.com

Nazım Dura

Öğrenci
Mersin Üniversitesi

Ekonomik ve sosyal konularda uzman olmayan birisinin sosyalizm üzerine görüşlerini açıklaması önerilebilir mi? Bunun birkaç nedenle olabileceğine inanıyorum.

Öncelikle soruyu bilimsel bilgi açısından ele alalım. Astronomi ile iktisat arasında önemli yöntemsel farklılıklar yokmuş gibi görünebilir: her iki alandaki bilim insanları olaylar arasındaki bağlantıyı olabildiğince anlaşılır kılmak için, belirlenmiş bir grup olayda genel kabul gören yasaları keşfetmeye çalışırlar. Bu tür yöntemsel farklılıklar gerçekte vardır. İktisat alanında genel yasaları keşfetmek, ayrıştırılarak incelenmesi çok zor olan birçok faktör tarafından etkilenen iktisadi olgularca zorlaştırılır. Ayrıca, insanlık tarihinin uygarlık periyodunun başlangıcından beri oluşan birikim, ki çok iyi bilinir, iktisadi olmayan etkenler tarafından sınırlandırılmış ve etkilenmiştir. Örneğin; tarihteki büyük devletlerin çoğu varlıklarını fetihlere borçludur. Fetihçi insanlar, kendilerini yaygın ve ekonomik olarak fethedilen yerlerde ayrıcalıklı sınıf olarak konumlandırmışlardır. Toprak mülkiyetini ele geçirmişler ve (yönetimine) kendi üyeleri arasından din adamları/yöneticiler atamışlardır. Din adamları eğitim sistemini kontrol ederek toplumdaki sınıfsal bölünmeyi sürekli olarak kurumsallaştırmışlar ve insanların büyük oranda bilinçsizce uydıkları sosyal değerlerle yönlendirilen değerler sistemi yaratmışlardır.

Fakat tarihsel gelenek geçmişe aittir; Tharstein Veblen'in insanlık gelişiminin "yağmacı aşaması" olarak adlandırdığı şeyin gerçekte hiçbir yerde

¹ Sosyalizm kavramını tırnak içine alma gerekçemiz ve Sosyalizm ve Sosyal Demokrasi kavramlarının anlamlarındaki değişimi/dönüşüm üzerine yapılan tartışma için "Einstein'in "Sosyalizm"i, Sosyal Demokrasi ya da Demokratik Sosyalizm Olarak Türkçeye Çevrilebilir Mi?" açıklamasını okumanızı salık veriyoruz.

² Bu makale, ilk kez *Monthly Review*'in 1. cilt 1. sayısında (Mayıs 1949) "Why Socialism?" başlığıyla yayınlanmıştır. Makale her cildin ilk sayısında tekrar basılmaktadır.

üstesinden gelememişiz. Bu aşamaya bağlı gözlenebilen ekonomik gerçeklikleri ve onlardan çıkarılan yasaları dahi diğer aşamalara uygulayamayız. Sosyalizmin gerçek amacı insanlık gelişiminin yağmacı aşamasını kesin olarak ortadan kaldırmak ve daha ileri gitmek olduğu için, iktisat bilimi mevcut durumuyla geleceğin sosyalist toplumuna çok az ışık tutabilmektedir.

İkinci olarak; sosyalizm bir sosyal-ahlaksal amaca yönelmiştir. Bilim diğer taraftan amaçları yaratamaz ve onları insanların zihinlerine yerleştiremez; bilim, en çok belirli amaçlara ulaşmayı sağlayabilecek araçları sunabilir. Fakat bu amaçların kendileri yüksek ahlak ideallerine sahip kişilerce algılanırlar ve bu idealler –henüz başarısız olmamışlar ve gerekli ve güçlü iseler– toplumun yavaş gelişimini belirleyen yarı bilinçli insanlar tarafından adapte edilirler ve ileri götürülmeye çalışılırlar.

Bu nedenlerden dolayı, insanlarla ilgili sorunlar olduğu zaman, bilimin ve bilimsel yöntemin yapabilecekleri konusunda abartılı olmamaya dikkatli olmalıyız; ve toplumun organizasyonunu etkileyen sorunlar konusunda tek söz söylemesi gerekenlerin uzmanlar olması gerektiğini düşünmemeliyiz.

Son zamanlarda birçok ses, insanlığın bir krizden geçtiğine ve istikrarın tehlikeli biçimde kesintiye uğradığına vurgu yapmaktadırlar. Bireylerin küçük veya büyük bağlı oldukları gruplara karşı duyarsız, hatta düşman olması bu gibi durumların karakteristik özelliğidir. Ne kastettiğimi göz önüne sermek için, kişisel bir deneyimimi aktarmak isterim. Yakın bir zamanda iyi niyetli aydın bir insanla, bence insan varlığının sonu anlamına gelecek olan yeni bir savaş tehlikesi üzerine konuştum. Böyle bir tehlikeye karşı sadece doğa-üstü bir kurumun koruma sunabileceğini öne sürdüm. Bunun üzerine misafirim rahat ve soğukkanlı bir biçimde "neden insan ırkının yok olmasına bu kadar karşısın?" diye sordu.

Çok değil bir yüzyıl öncesine kadar, hiç kimsenin böyle bir düşünceyi bu kadar rahat ileri süremeyeceğinden eminim. Bu kendi içinde bir dengeye ulaşmaya çalışmış ve başarıya ulaşacağına umudunu az çok yitirmiş bir insanın düşüncesidir. Bu, bugün birçok insanın etkilendiği yalnızlık ve izolasyonun dışı vurumudur. Nedeni nedir? Bir çıkış yolu var mıdır?

Bu soruları sormak kolaydır, fakat onlara ikna edici yanıtlar vermek hiç kolay değildir. Ben duygularımızın ve mücadelelerimizin çok sık olarak geliştiğini, belirsiz olduğunu ve basit ve sade formüllerle açıklanamayacaklarının farkında olsam da, elimden geldiğince yanıtlamaya çalışacağım.

İnsan aynı anda hem yalnız hem de toplumsal bir varlıktır. Yalnız bir varlık olarak, (insan) kendi kişisel arzularını tatmin etmek ve yaradılıştan gelen özellikleri geliştirmek için kendilerinin ve yakınlarının varlıklarını korumak ister. Sosyal bir varlık olarak (ise, insan) diğer insanların şefkat ve takdirini kazanmaya, onlarla zevklerini paylaşmaya, onların acılarını dindirmeye ve yaşam koşullarını geliştirmeye çalışır. Yalnızca sık sık çelişen

bu farklı gayretlerin varlığı, bir insanın özel karakterini açıklar; ve bunların özel bileşimi insanın iç dengesini ne dereceye kadar kurabileceğini ve toplumun refahına bulunabileceği katkısını belirler. Bu iki dürtünün görece gücünün temel olarak kalıtım yoluyla belirlendiği büyük olasılıktır. Fakat sonunda ortaya çıkan kişilik, gelişimi boyunca kendini içinde bulunduğu çevre, içinde büyüdüğü toplumun yapısı ve o toplumun geleneği ile yetiştirilme biçimi tarafından şekillenir. Soyut toplum kavramı, birey olarak insana, kendi çağdaşları ve kendinden önceki bütün kuşaklarla doğrudan yada dolaylı bütün ilişkilerinin toplamını ifade eder. Birey tek başına düşünebilir, hissedebilir, mücadele edebilir ve çalışabilir; ancak fiziksel, duygusal ve entelektüel olarak topluma öyle bağlıdır ki, onu toplum dışında düşünmek yada anlamak imkansızdır. İnsana, yiyecek, giyecek, ev, iş araçları, dil, düşünme biçimleri, ve düşüncelerin içeriğini sunan 'toplum'dur; İnsan yaşamını olanaklı kılan 'toplum' kavramının arkasında, geçmişte ve bugün yaşayan milyonlarca insanın emeği ve başarıları bulunmaktadır.

Bu yüzden de bireyin topluma bağımlılığı –tıpkı karınca ve arılarda olduğu gibi– ortadan kaldıramayacak olan doğal bir gerçektir. Diğer taraftan, karıncaların ve arıların bütün yaşam süreci kalıtsal içgüdülerle sıkı ve detaylı biçimde belirlenirken, insanların birbirleriyle ilişkileri ve sosyal modelleri çok farklıdır ve değişime açıktır. Bellek, yeni bileşimler yapma kapasitesi ve sözlü iletişim yeteneği, insanlar arasında biyolojik ihtiyaçlar olmayan gelişmeleri olanaklı kılmıştır. Bunun gibi gelişmeler; kendilerini gelenekler, kurumlar ve kuruluşlarda; edebiyat; bilimsel ve teknik başarılarında; sanat çalışmalarında gösterir. Bu, insanın kendi yaşamını kendi davranışları ile etkileyebileceğini ve bu süreçte bilinçli düşünüşün ve arzularının rol alabileceğinin nasıl olduğunu kesin biçimde açıklamaktadır.

İnsan, kendi türünün özelliklerinden olan doğal arzular da dahil, sabit ve değiştirilemeyen bir yapıyı doğuştan, kalıtsal yollardan kazanmaktadır. Ayrıca, yaşamı boyunca iletişim ve diğer birçok etki çeşitleri ile topluluktan edindiği kültürel yapıyı almaktadır. Zamanla değişime açık olan ve büyük oranda bireyle toplum arasındaki ilişkiyi belirleyen bu kültürel yapıdır. Modern antropoloji, bizlere ilkel olarak adlandırılan toplumların karşılaştırmalı incelenmesi ile insanların sosyal davranışlarının geçerli kültürel modellere ve toplumda ağır basan örgütlenme biçimlerine bağlı olarak büyük oranda değişebileceğini göstermiştir. İnsan yaşamını iyileştirme mücadelesini verenlerin umutlarını bağlayacakları budur: İnsanlar, biyolojik yapıları dolayısıyla, birbirlerini yok etmeye ya da zalim birinin insafına kalmaya, bencil/kötü kadere sığınmaya mahkum edilmemişlerdir.

İnsan yaşamını mümkün olduğunca tatmin edici bir duruma getirmek için, toplum yapısını ve insanın kültürel davranışlarını nasıl değiştirebileceğimizi kendi kendimize sorarsak, değiştiremeyeceğimiz kesin koşullar olduğu gerçeğinin sürekli olarak bilincinde olmamız gerekir. Daha önce de bahsedildiği gibi, insanın biyolojik doğası, bütün pratik amaçlar için, değişime konu değildir. Ayrıca son birkaç yüzyıldaki demografik ve teknolojik

gelişmeler, günümüzde de ayakta duran koşullar oluşturmuştur. Varlıklarını devam ettirebilmek için zorunlu olarak birçok mala ihtiyaç duyan görece kalabalık toplumlarda, yoğun bir iş-bölümü ve merkezileşmiş üretim yöntemleri kesinlikle gereklidir. Geriye baktığımızda, mükemmel görünen bireylerin ya da küçük grupların kendi kendilerine tamamen yetebildikleri zaman çoktan geçmiştir. İnsanoğlunun artık evrensel bir üretim ve tüketim toplumu oluşturduğunu söylemek bir abartı olmayacaktır.

Zamanımızın krizinin özünü bana göre neyin oluşturduğunu özetle belirteceğim noktaya gelmiş bulunuyorum. Bu, bireyin toplumla olan ilişkisiyle ilgilidir. Birey, her zamankinden daha çok topluma bağımlı olduğunun bilincine varmıştır. Fakat o, bu bağımlılığı pozitif bir varlık, organik bir bağ, koruyucu bir güç olarak değil de, doğal haklarına hatta ekonomik varlığına tehdit olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, toplum içindeki konumu öyledir ki, doğal olarak zayıf olan sosyal dürtüleri yavaş yavaş bozulurken, yapısının bencil dürtüleri sürekli öne çıkarılmaktadır. Toplumdaki konumları ne olursa olsun, bütün insanlar bu tür bozulmadan etkileniyorlar. Kendi bencilliklerinin mahkumu olduklarını bilmeden, güvensiz, yalnız; ve yaşamın basit, sade ve saf zevklerinden yoksun hissetmektedirler. İnsan, kısa ve tehlikeli yaşamın anlamını, sadece kendini topluluğa adanarak bulabilir.

Bugün de olduğu gibi kapitalist toplumdaki ekonomik anarşi, bence, şeytani kötülüklerin gerçek kaynağıdır. Önümüzde, kolektif emeğin ürünlerinden -zorla değil, hukuken belirlenmiş kuralara göre yapılan- birbirlerini mahrum bırakma uğraşı verenlerin üyesi olduğu büyük bir üreticiler topluluğu görmekteyiz. Bu bağlamda, üretim araçlarının -bu, sermaye ve tüketim malları üretimi için gerekli bütün üretim kapasitesi demektir- hukuksal olarak ve büyük oranda bireylerin özel mülkiyetinde olduğunun farkında olmak önemlidir.

Basit biçimde, terimin alışılmış kullanımına tam uygun olmasa da, üretim araçları mülkiyetinde payları olmayanları 'işçiler' olarak adlandıracam. Üretim araçlarına sahip olanlar, işçilerin emek gücünü satın alacak bir konumdadırlar. İşçiler, üretim araçlarını kullanarak, kapitalistlerin mülkü (olacak) olan yeni mallar üretmektedirler. Bu sürecin temel noktası, her ikisi de gerçek değer olarak (hesaplandığı kabul edilen), işçilerin ürettikleri ile onlara ödenenler arasındaki ilişkidir. İş anlaşması 'serbest' olduğu sürece, işçinin aldığı (ücret) ürettiği malların gerçek değeri ile değil, fakat asgari ihtiyaçları ve iş için birbirleriyle rekabet eden emekçilerin sayısıyla bağlantılı olarak, kapitalistlerin işgücüne olan gereksinimleri tarafından belirlenir. İşçi ücretlerinin, ürettiklerinin değerine göre belirlenmediğinin teorik olarak da anlaşılması önemlidir.

Kısmen kapitalistler arasındaki rekabet, kısmen de teknolojik gelişmeler ve artan iş bölümünün küçük birimler aleyhine büyük üretim birimlerinin kurulmasını teşvik etmesi nedeniyle, özel sermaye birkaç elde toplanma eğilimi göstermektedir. Bu gelişmelerin sonucu, demokratik olarak örgütlenmiş siyasal toplum tarafından dahi olağanüstü gücü kontrol

edilemeyen bir özel sermaye oligarşisidir. Bu; yasama organı üyeleri siyasal partilerce seçilseler de, pratik nedenlerle yaşamayı (organını) seçmenlerden koparan (özel) kapitalistlerce finanse edildikleri veya etkilendikleri için doğrudur. Sonuç ise, halkın temsilcilerinin olanakları kısıtlı kesimlerin çıkarlarını gerçekte yeterince koruyamamalarıdır. Ayrıca, mevcut koşullarda özel kapitalistler basın, radyo, eğitim gibi bilginin ana kaynaklarını doğrudan veya dolaylı olarak kontrol etmektedirler. İşte bu yüzden de, tek tek vatandaşların nesnel yargılara varmaları ve siyasal haklarını entellektüel biçimde kullanmaları çok zor olmakta, çoğu durumda da mümkün olmamaktadır.

Sermayenin özel mülkiyette olduğu bir ekonomide öne çıkan durum iki ilke tarafından biçimlendirilmektedir: İlk olarak, üretim araçlarının (sermaye) özel mülkiyette olması ve maliklerin/sahiplerin uygun gördükleri biçimde kullanmaları; ikinci olarak, iş sözleşmesi serbestisidir. Tabii ki, bu anlamda *pür* kapitalist bir toplum diye bir şey yoktur. İşçilerin, bazı emekçi kategorileri için 'serbest iş sözleşmesinin' biraz iyileştirilmiş biçimini uzun ve acılı siyasal savaşımlarla elde etmeyi başardıklarının altı özellikle çizilmelidir. Fakat bütün olarak ele alındığında, günümüz ekonomisi, 'pür' kapitalizmden çok da farklı değildir.

Üretim, kullanım için değil, kâr için sürdürülmektedir. Çalışabilecek ve çalışmayı arzu eden herkesin iş bulma durumunda olduğuna dair bir koşul yoktur. Neredeyse daima bir 'işsizler ordusu' mevcut olmuştur. Emekçi, sürekli işini kaybetme korkusu taşır. İşsizler ve düşük ücretli işçiler kârlı bir pazar oluşturmadıkları için, tüketim mallarının üretimi kısıtlanır/sınırlanır ve sonuç büyük zorluklardır. Teknolojik gelişmeler, herkes için iş yükünü azaltmaktan ziyade, büyük oranda işsizliğe yol açmaktadır. Kapitalistler arasındaki rekabetle de bağlantılı olarak, kâr güdüsü, şiddetli (ekonomik) durgunluklara/çöküşlere yol açan sermayenin kullanımı ve birikiminde istikrarsızlıkların nedenidir. Sınırlandırılmamış rekabet, korkunç (miktar)da bir emek israfına ve yukarıda söz ettiğim bireylerin sosyal bilincinin bozulmasına yol açmaktadır.

*Bireylerin sosyal bilincinin bu bozulmasını kapitalizmin en büyük kötülüğü (evil) olarak görüyorum. Bütün eğitim sistemimiz bu kötülüğün acısını çekiyor. Gelecek kariyerine hazırlıkta açgözlü başarıya ibadet etmek için eğitilen öğrenciye, abartılı rekabet davranışı enjekte edilmektedir.*³

Bu kötülükleri ortadan kaldırmanın sadece *tek* yolunun olduğuna inanıyorum: sosyal amaçlara yönelmiş bir eğitim sistemiyle desteklenmiş sosyalist bir ekonomik sistemdir. Böyle bir ekonomide üretim araçlarına, toplumun kendisi sahiptir ve (onları) planlayarak kullanır. Üretimi toplumun gereksinimlerine göre uyarlayan planlı bir ekonomi, yapılacak işleri çalışabilecekler arasında dağıtacak ve her çocuk, kadın ve erkeğin yaşam koşullarını garanti altına alacaktır. Doğuştan gelen becerilerini geliştirmesine

³ Vurgu çeviren tarafından yapılmıştır.

ek olarak, günümüz toplumunda başarının ve gücün yüceltilmesine karşılık, bireyin eğitimi onun diğer insanlara karşı sorumluluk duygusunu geliştirmeye çalışacaktır.

Bütün bunlara rağmen, planlanan ekonominin sosyalizm olmadığı bilincinde olmak gerekir. Böyle bir planlı ekonomi, bireyin tamamen köleleştirilmesi ile de beraber olabilir. Sosyalizmin başarısı çok güç bazı sosyo-politik sorunların çözümünü gerektirir: Siyasi ve ekonomik gücün geniş kapsamda merkezileştiği düşüncesiyle, bürokrasinin çok güçlü olmasını ve aşırılığını önlemek nasıl mümkün olabilir? Bireyin hakları nasıl korunabilir ve bürokrasinin gücüne karşı demokratik bir denge nasıl sağlanabilir?

İçinde (bulduğumuz) geçiş çağında sosyalizmin amaçları ile problemlerinin açık olarak anlaşılması çok önemlidir. Mevcut koşullar altında, bu sorunların özgürce ve sınırlanmadan tartışılması büyük bir tabu haline geldiği için, bu derginin (*Monthly Review*⁴) yayın hayatına geçmesini büyük bir kamu hizmeti olarak değerlendiriyorum.

⁴ *Monthly Review* dergisi bir süredir ülkemizde Kalkedon Yayınevi tarafından Türkçe olarak basılmakta, internet üzerinden dergiye ulaşım da açık bulunmaktadır.